

## Faiz Kuram ve Uygulamalarının İslam Hukuku ve Ekonomi Bilimleri Bağlamında İncelenmesi

Ali ÇİMAT\*

\*Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü, MUĞLA

acimat@mu.edu.tr

(Geliş Tarihi: 25 Aralık 2023, Kabul Tarihi: 15 Ocak 2024)

**ATIF/REFERENCE:** Çımat, A. (2024). Faiz Kuram ve Uygulamalarının İslam Hukuku ve Ekonomi Bilimleri Bağlamında İncelenmesi. *International Journal of Advanced Natural Sciences and Engineering Researches*, 8(1), 11-16.

**Özet** – Faiz kavramı, geçmiş dönemlerden modern günümüz dünyasına kadar üzerinde çeşitli tartışmaların yürütüldüğü bir konudur. İlk Çağ'dan günümüze doğru gelindiğinde faize yönelik yaklaşımların da değiştiği görülmektedir. Bu değişimler, faizin incelendiği sosyoekonomik ve dini yapılar bağlamında, birbirinden farklılık göstermektedir. Faiz, sosyal yaşam içinde ele alındığında faizin bireyleri yoksulluğa, çıkmaza sürükleyeceği ve bunun toplumsal yaşama dair olumsuz yansımaları olacağı, bu olumsuz yansımaların ahlaki çöküş ile birlikte sosyal adaletsizliği doğuracağı anlaşılmaktadır. Faizin semavi dinlerde yasaklandığı, alınıp verilmesinin haram kılındığı anlaşılmaktadır. Faize karşı tutumun benzerliklerinin yanında Yahudilik'te görüldüğü gibi farklılıklarının olduğu da anlaşılmaktadır. Zira Yahudi dininde de faize istenmeyen bir uygulama olarak yaklaşmış ancak bunu kendi dindaşlarına yönelik olarak ele almışlardır. Öte yandan faiz, dini temeller bağlamında değerlendirildiğinde birbirinden farklı ölçütlerin esas alındığı anlaşılmaktadır. Bu bağlamda faizin neleri içerdiği, hangi maddelerin ne şekilde ölçülüp tartışılacağı, ne zaman riba ne zaman faiz olarak değerlendirileceği konusunda, İslam dininde birçok ayetin indirildiğini ve beraberinde Hazreti Peygamber'in hadisleri ile faizin yasaklandığını görülmektedir. Öte yandan faiz ekonomik sistemlerde de tartışılmış liberalizm, kapitalizm ve sosyalizm gibi iktisadi anlayışlar faize farklı şekillerde yaklaşmışlardır. İlk Çağlarda insanlar, yaşamlarını devam ettirmek için birtakım eşyaları, metalleri mübadele ederken son yüzyıla gelindiğinde artık faiz bir kar ve kazanç olarak yaklaşılabilir bir uygulama, ekonomik sistemler için bir gereklilik gibi değerlendirilmeye başlanmıştır. Ancak ister farklı mezhepler ister farklı ekonomik doktrinler isterse modern yaklaşımlar olsun hangi açıdan değerlendirilirse değerlendirilsin İslam dini faizi kesin bir şekilde yasaklamış ve bunda toplumsal refahı hedef edinmiştir diye belirtebiliriz.

**Anahtar Kelimeler** – Faiz, Riba, Faiz Kuram ve Yaklaşımları, Sermaye.

### I. Giriş

Tarihin her döneminde ekonomik faaliyetlerin gözlemlendiği ortamlarda, faiz kavramı tartışmaların merkezinde yer almaktadır. İslam hukuku kaynaklarında faiz konusu, özellikle Kur'an,

sünnet ve meshepler çerçevesinde ele alınmış, modern ekonomilerde ise liberalist ve kapitalist düşünceler bağlamında incelenmiştir. Bu çalışma, faiz kavramının kökenlerine, İslam hukuku perspektifine ve günümüz ekonomik yapısındaki

yansımalarına odaklanarak, mevcut tartışmalara yeni bir bakış açısı getirmeyi amaçlamaktadır.

Faiz, ekonomik dengelerin sürdürülebilirliği ve toplumsal refah açısından büyük bir öneme sahip olmuştur. Batı ve İslam dünyası, faiz konusuna farklı bakış açılarıyla yaklaşmıştır. İslam, Kur'an ve sünnet aracılığıyla faizi yasaklamış ve ilk dönem alimleri bu yasağı ayrıntılı bir şekilde incelemişlerdir. Ancak bu yasak konusunda ayrılıklar ve ekonomik değişimler, sorunların çözümsüz kalmasına yol açmıştır. Bugün, toplum içinde faiz kullanımı konusunda iki kutuplu bir görüş hakimdir.

Bu çalışmanın temel amacı, günlük hayatta faiz kullanımını ele almak ve kesin çözümler sunmak yerine, yeni bir bakış açısı sunarak tartışmaları zenginleştirmektir. Metin, faiz ve riba kavramlarının kökenlerinden başlayarak tarihi süreçteki gelişimini İslam kaynakları ve modern ekonomi bağlamında ele alınmaktadır.

Özellikle, İslam kaynaklarından (Kur'an, sünnet ve fıkıh) ve modern ekonomi ile ilgili eserlerden faydalanılarak faiz kavramı ve yasaklaması detaylı bir şekilde incelenmiştir. Ayrıca, Türkiye'de yapılan faiz üzerine çalışmalardan örnekler verilerek bu çalışmaların çeşitli görüşlerini ortaya koymak ve kendi çalışmanın farklı bir bakış açısı sunduğunu belirtmek önemli bir noktadır.

Bu çalışmada faiz kavramının tarihsel kökenlerini, İslam hukuku ve modern ekonomi perspektiflerini temel alarak genel bir bakış sunmaktadır. İlerleyen bölümlerde, faiz konusundaki derinlemesine incelemeler ve farklı görüşlerin detaylı ele alınacağı çalışmanın ana hatlarını çizmektedir. Bu bağlamda, faiz konusundaki tartışmaların karmaşıklığını anlamak ve yeni bir bakış açısı geliştirmek adına bu çalışma önemli bir katkı sunmayı amaçlamaktadır.

## II. Faizin Tanımı

Faiz kavramı, farklı disiplinler içinde yer alan bir konudur. Faizin tanımı üzerinde görüş birliği sağlanmış bir tanım bulunmamaktadır. Alanyazın incelendiğinde birçok tanım ile karşılaşılabilir. Buna göre faiz, üretim faktörleri içindeki sermayenin belirli bir zaman ve belirlenmiş bir oran üzerinden kiraya verilmesiyle sağlanan gelirdir.

Faiz, Türk Dil Kurumu'na göre; "İşletmek üzere bir yere ödünç olarak verilen para karşısında elde edilen kâr, getiri, ürem, nema, paranın fiyatı ya da kiralanan paranın bedeli" şeklinde tanımlanmaktadır [1].

Faiz, borç olarak alınan bir paranın, borç veren kişiye, ödenen parasal miktarı ifade etmektedir. Borç veren kişi, vade sonunda faizle beraber anaparayı da geri alınacağından faiz, paranın kirası veya para kullanımının fiyatıdır [1]. Faiz, sermaye sahiplerinin belirlenmiş bir dönemde paranın likiditesinden vazgeçerek başkasına ödünç vermesine karşılık olarak kullanımını erteleme bedelidir.

İktisadi eylemlerin söz konusu olduğu her zaman faiz de var olmuştur [3]. Faiz, paradan önce ve paranın bulunmasından sonra olmak üzere tüm dönemlerde bir sorun olarak varlık göstermiştir [4]. Buna göre tarihin hiçbir döneminde önemini kaybetmeyen bir olgu olarak faiz, sadece iktisadi hayatın değil tarihten felsefeye, hukuktan ekonomiye ve dine kadar farklı disiplinler içinde yer almış ve tartışılmıştır [5].

### A) Sözcük Olarak Faiz

Taşkın (2021) tarafından belirtildiği gibi çağdaş iktisat kuramlarında faiz, yatırımların başat faktörleri arasında yer almaktadır [6]. Ribâ ( ر ا ب ) Arapça bir kelime olup, Türkçe'de faiz olarak kullanılmakta ve ekonomik anlamıyla Kur'an, sünnet ve klasik fıkıh kitaplarında yer almaktadır. Ribâ ( ر ا ب ) kök itibarıyla sözlükte "artma, çoğalma, fazlalaşma (ziyade), büyüme, şişme (nümuş), yükselme (uluv, irtifa)" gibi manalar taşımaktadır [7], [8], [9], [10], [11]. Sözlük anlamına göre ribâ, Kur'an'da Rabâ [12]. ريب bitti, büyüdü, boy attı, gelişti, kabardı", [13], [14]. rabvetin, tepe, yamaç; [15], [16]. râbiya ربي artan, gittikçe şiddetlenen [17] erbâ ربي daha çok, daha kuvvetli gibi anlamlarda kullanılmaktadır.

Faiz kavramı, İslam ekonomi düşüncesinde. zararlı veren bir öge olarak değerlendirilmektedir [18]. Modern iktisadi yaklaşımlara göre faiz ve yatırımlar arasında önemli bir ilişki öngörülmektedir. Buna göre yatırımların sağlayacağı kazanç beklentisi, aktif faiz haddinden düşükse yatırım yapılmaz. Bu durumda sermaye, risk almaksızın faiz aracılığıyla yüksek bir getiriye dönüşmektedir [19]. Bu bakımdan faiz; "piyasa düzenleyici", "yatırım belirleyicisi" ve global

olarak “finansmanın rotasını belirleyen etken” şeklinde değerlendirilmektedir.

### B. Terim Olarak Faiz

Faiz, M.Ö. 2500 yılına kadar uzanan “iktisadi” bir terimdir [20]. Faiz terimi borç alan adına, bir varlığı kullanma maliyetidir. Faiz, borç veren kişi için getiri oranı ya da faiz gelirdir. Faiz tutarı, borçlu için borç maliyeti olarak açıklanmaktadır. Sermayenin fiyatı olarak tanımlanan faiz, ödünç alınan para için borç verilen kişiye yapılan fazladan ödemedir. iktisatta faiz, “anapara yüzdesi” şeklinde açıklanmaktadır. Buna göre faiz, bir borç verenin sermaye kullanımını amacıyla sağlanan tutardır.

Faiz, piyasa katılımcıları tarafından ödünç olarak alınan fonun nominal tutarının yüzdesi olan “fon kira bedeli” olarak açıklanmaktadır. Sermaye piyasalarında fon sağlayıcılarla fon kullanıcıları arasındaki etkileşim belirleyicidir. Sonuçta faiz, sermaye hizmet kullanımını ödenmesidir [20].

Akyiğitzade Musa faizi, “sermaye-i nakdiyi) kullanmak için akçe sahibine verilen ücret-i nakdiye” şeklinde tanımlamaktadır. Bilicioğlu (2022) tarafından belirtildiği gibi borç insana özgü bir gereksinim türüdür. Zaman zaman insan gereksinimini karşılayamadığında borç almaya yönelebilmektedirler [21]. Öte yandan İslam’da yardıma ihtiyaç duyanlara ödünç (karz) vermeyi ve bunun ödülünü Allah’tan umma emredilmektedir [22]. Bu noktada İslam, ekonomik sahada faizi yasaklamaktadır. Bu durum İslam’ın benimsediği iktisadi anlayışı, diğer ekonomik sistemlerden farklılaştırmaktadır. Bu konuda Allah’ın elçisi Hz. Peygamber, Veda Hutbesi’nde amcası Abbas’ın faiz uygulamalarını yasaklamış ve konunun önemine dikkat çekmiştir [23].

Faizin yasaklanması, birçok önemli anlam taşımakta olup bunlardan en önemlisi, sosyal hayatta iktisadi konulardaki adaletsizliklerin önüne geçmektir [24]. Aynı zamanda hırsızlık, gasp, rüşvet, kumar, hileli alım ve satımlar, tefecilik, fahiş kâr, aldatma (tağrir) ve belirsizlikle alakalı yasaklarda İslam dininin iktisadi anlayışı açısından faiz yasağı ile ilişkilendirilmektedir [25].

### III. Faizin Kısımları

#### A. Fazlalık Faizi (Ribe’l-Fazl)

Fazlalık faizi, ölçülen ya da tartılan mallara mütenasip olan nesnelere, kendi türleri ile peşin, fazlalıklı bir biçimde değiştirilmesidir [26].

Hanefilere göre fazlalık faizinin illeti; mübadele edilen nesnelere cins yönünden birliği ve ölçü biriminin birliği olarak değerlendirilmektedir [27]. Buna göre “tartılan bir mal, tartılan bir mal ile”, “keyli bir mal keyli bir mal ile” alınıp satılan mallardır. Fıkıh kaynaklarında mallar; “vezni”, “keyli” ve “adedi” olarak bölümlere ayrılmıştır [28].

Malikilere göre, para haricindeki fazlalık faizi, gıda ve depolamaya uygun et, hurma, süt, tahıllar gibi gıda maddeleridir [29]. Şafiiilere göre fazlalık faizi denilince altın ve gümüşte para olma niteliğinin yanında gıda maddeleri de olabilmektedir. Yaygın kabul gören yaklaşımda fazlalık faizindeki illet; “illeti kasıra” olup yalnızca altın ve gümüşü içermektedir. Bun göre geri kalan paralar geçerli olsa dahi, faiz tahakkuk etmemektedir. Aynı zamanda altın ve gümüş, hangi amaçla basılmış olursa olsun fazlalıklı şekilde satışı faiz meydana getirmesinden mütevellit yasaklanmıştır [30].

#### B. Vade veya Gecikme Faizi (Ribe’n-Nesie)

Ribe’n-nesie, kaynaklarda “Cahiliye faizi” şeklinde anılan bir faiz çeşididir [28]. Aynı zamanda borçlarda ortaya çıkan faiz, vade kısaltılması ya da tamamen ortadan kaldırılmasına yönelik olarak, borç miktarında sağlanan indirim faizidir [28]. Ribe’n-nesiede faizler, farklı şekillerde belirlenmektedir. Buna göre ribe’n-nesie akdin başlangıcında şart olarak belirtilmektedir. Başlangıçta şart koşulmadığı takdirde, zamanında ödenmediği için belirli bir fazlalık talep edildiği takdirde söz konusu olmaktadır [31]. Cessas’ın belirttiğine göre ribe’n-nesie, genellikle faiz sayıldığı için yasaklandığını düşünmektedir. Fakat İbn Abbas ve İbrahim en-Nehaî’nin “Bunda sakınca yoktur” dediği de delirtilmektedir [32].

Ribe’n-nesienin vade ya da gecikme faizi olarak adlandırılması, iki farklı şekilde ortaya çıkması ile ilgilidir. Bunlardan ilki, Cahiliye faizi de denilen ve borcun süresinin dolduğunda borçlunun borcunu ödeyememesi durumunda, alacaklı tarafından anaparaya dahil edilen ilavedir [32]. Bir diğeri ise “Altının altınla, buğdayın buğdayla, arpanın arpayla satışı peşin olmadıkça faizdir...” [33]. Rivayetindeki gibi, faiz ile alakalı hadislerde geçen altı madde ve mezheplere göre bu altı maddenin kıyaslanması, faiz kapsamında anılan gerek kendi cinsleri ile gerek diğer cinslerle

miktarları eşit bile olsa veresiye olarak mübadele etmek şeklinde belirtilmektedir [34].

Ribe'n-nesie, faizle alakalı hadislerde anılan altı maddenin "Altın altınla, gümüş gümüşle, buğday buğdayla, arpa arpayla, hurma hurmayla, tuz tuzla başa baş misliyle, peşin olarak satılır. Kim artırır veya artırılmasını talep ederse faize girmiş olur. Bu işte, alan da veren de aynıdır" [35] ve mezheplere göre bu altı maddenin kıyaslanarak faiz kapsamına dahil edilen nesnelere hem kendi cinsleriyle hem de diğer cinslerle miktarları eşit dahi olsa, vadeli bir şekilde değiştirilmeleri halinde doğan faizdir. Neticede "Altının altınla, gümüşün gümüşle, gümüşün altınla" veresiye olarak mübadeleleri, eşit miktarda olduklarında dahi ribe'n-nesie olabileceği için caiz görülmemektedir [36], [37]. Buğday, arpa, hurma, tuzun da gerek kendi cinsleri ile gerek birbirleri ile söz konusu olan değişimleri de aynıdır [36], [37], [38]. Başka bir ifadeyle miktarları eşit dahi olsa, veresiye bir şekilde mübadele edilememektedir [30], [38].

### C. Cahiliye Faizi

İslam dünyasında faiz farklı şekillerde tanımlamakta ve bu tanımlar yapılırken farklı yöntemler izlenmektedir. Faizin İslam hukukunda yer alan yaygın tanımlarından bazıları:

"Alışverişte şart koşulan karşılıksız fazlalıktır." [39].

"Alım-satım akdi dışında ana mala ilave edilen fazlalığa denir." [40].

"Mübadeleli akitlerde taraflardan birinin hakkı kabul edilen ve akit sırasında şart koşulan karşılıksız fazlalıktır" [41].

Arap dilinde faiz hem bir varlık transfer eylemi hem de bu eylemden doğan hasılatı içermektedir (Bayındır, 2021). Bu tanımlardan anlaşıldığı üzere faiz eyleminin genellikle sonucu üzerinde odaklanılmaktadır. Fakihler arasında yapılan işlemin ekonomik boyutu gözetilerek riba tanımlanmaktadır. İbnü'l-Hümmam ve İbn Nüceym konuya ilişkin şunları belirtmektedir; "riba" fazlalığın kendisi için kullanılmaktadır [42]. Çağatay (1971) kat kat fazlalık manasındaki faizle Cahiliye ribasının haram olduğunu, %20'lere gerileyen makul faizlerin bu çerçevede olmadığını belirtmektedir. Ustaoglu, faizle ribhi eşdeğer görmekte ve her ikisini de riba sınıfında değerlendirmektedir [43].

İslamiyet önce, alınan borcun vadesi geldiğinde alacaklının, alacağı miktardan fazlasını tahsil etmesi ile ortaya çıkan ribaya "cahiliye ribası" denir [44]. Riba, borcun, vade sonu geldiğinde borçlu tarafından ödenmemesi halinde ortaya çıkarken Cahiliye ribası, zengin emeksiz ve zahmetsizce zenginleşmesini sağlamaktadır. Aynı şekilde fakirin de daha da fakirleşmesine yol açmakta ve adaletsizliği ortaya çıkarmaktadır. Tanımdan hareketle Cahiliye ribası "tefeciliğe" benzetilmektedir. Cahiliye döneminde Mekke'de temel gelir kaynağı ticaret olup Mekke civar kabileleri hac zamanlarında Mekke'de bir araya gelip ve burada panayırlar kurarak ticaret yapmaktaydılar.

Cahiliye döneminde, Arapların bazıları çöllerde yaşayan göçebeler olup hayvancılık ve tarımla meşgul olmakta ve yetiştirdikleri ürünleri kentlerde satarlardı [45], [46]. Bu dönemde Arap Yarımadası'nda, siyasi ve hukuki birlik bulunmadığı için bu kompleks dünyada ekonomik bir yapı ve sistemde bulunmamaktaydı. Bunun neticesindeyse gasp, hırsızlık olaylarının yanında halk ağır riba ile karşı karşıya kalmaktaydı [47].

### IV. Sonuç

Faiz, ilk çağlardan itibaren çoğu filozof tarafından "kötü bir şey" olarak kabul görmektedir. Bu filozoflar içinden Aristo ve Eflatun faizle ilgili görüşlerine eserlerinde yer vermişlerdir. Cahiliye döneminde, Arapların bazıları çöllerde yaşayan göçebeler olup hayvancılık ve tarımla meşgul olmakta ve yetiştirdikleri ürünleri kentlerde satarlardı. Bu dönemde Arap Yarımadası'nda, siyasi ve hukuki birlik bulunmadığı için bu kompleks dünyada ekonomik bir yapı ve sistemde bulunmamaktaydı. Bunun neticesindeyse gasp, hırsızlık olaylarının yanında halk ağır riba ile karşı karşıya kalmaktaydı.

Faiz kavramı, aşırılık anlamına gelmekte ve İslam dininin ana kaynağı olan Kur'an-ı Kerim'de net bir şekilde yasaklanmıştır. Kredi veya satışlarda ya da hangi alanda olursa olsun haksız yere elde edilen sermaye artırımını yorumlanmaktadır. Dikkat edilirse İslam iktisadi anlayışında hakim olan ilkeler, hem bireyin hem de toplumun yaşamını hedef alan çıkarları içermektedir. Dolayısıyla faiz yasaklanırken çeşitli dayanaklar mevcuttur. Aynı zamanda faiz yasağı getirilirken bir

anda değil kademe kademe olan bir süreç izlenmiştir.

Faiz alınan borçtan çok borçluya yüklenen faizin ana parayı dahi ödeyemeyecek kadar çok fazla sorumluluk yüklemesi ve bu yük altında borçlunun ezilmesidir. İslam dinine göre faiz, bu nedenle alan ve veren için haram kabul edilmektedir. Bugün en liberal olan ülkeler için faiz sınırlayıcı düzenlemeler bulunmakta, sosyalist ülkelerde faize karşı çıkanlar bulunmaktadır.

Alan yazın taraması neticesinde faizin çok boyutlu olarak incelenebilecek bir konu olduğu anlaşılmaktadır. Örneğin faiz hem bireysel hem toplumsal hem de global ölçekte ele alınacağı bağlama göre bizi çeşitli sonuçlara götürebilir. Bu araştırma kapsamında faiz konusu, "Faiz Kuram ve Uygulamaları İslam Hukuku ve Ekonomi Bilimleri Bağlamında" incelenerek bütüncül bir yaklaşım sergilenmiştir. Bu amaçla yapılan alanyazın taraması neticesinde elde edilen sonuçları şu şekilde özetleyebiliriz:

- 1) Faiz ve riba kavramı arasında farklılık bulunmaktadır.
- 2) Faiz ve kar kavramı arasında farklılık bulunmaktadır.
- 3) Faiz kavramı ile kira kavramı arasında farklılık bulunmaktadır.
- 4) Faiz ile para kavramı yakından ilişkilidir.
- 5) Faiz kavramına yönelik olarak Hz. Peygamber'in "altı eşya kriteri"ne mezhepler farklı şekillerde yaklaşmaktadır.
- 6) Mezheplerin faiz ile ilgili görüşleri birbirinden farklıdır.
- 7) Faiz ve riba konusunda tartışmalar sürmekte ve görüş birliği sağlanamamaktadır.
- 8) Faizi İslam dini kesin olarak yasaklarken Yahudilikte de yasak edilmiş ancak bu yasağın uygulandığı kesim farklıdır.
- 9) Faiz konusunun şekillenmesinde ve esnetilmesinde hem filozofların hem Reform hareketlerinin hem de modern ekonomik anlayışların payı bulunmaktadır.
- 10) Faiz ile ilgili ayetlerin yanı sıra çeşitli hadis rivayetleri yol gösterici olmakta ve faizin nasıl anlaşılması gerektiğine dair görüş oluşturulması sağlanmaktadır.
- 11) Hadislerden faizi veren, alan, şahitlik eden ve katipliğini yapanların hepsinin eşit derecede suçlu olduğu belirtilirken faiz aynı zamanda "yedi büyük günah" arasında zikredilmektedir.

12) Faizin yasaklanması hem toplum hem de bireyin kendisi için birçok faydayı beraberinde getirmiştir.

#### Kaynaklar

- [1] TDK. (2023). Türk Dil Kurumu. <https://sozluk.gov.tr/>.
- [2] Aren, S. (1980). 100 Soruda Ekonomi El Kitabı (VII. Basım) İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- [3] Demirgil, B., & Türkay, H. (2017). Tarihsel Süreç İçerisinde Faizin Kuramsal Açından Gelişimi. C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 8(2).
- [4] Ergin, F. (1983). Para ve Faiz Teorileri. İstanbul.
- [5] Pıçak, M. (2012). Faiz Olgusunun İktisadi Düşünce Tarihindeki Gelişimi. Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi, 1(4), 61-92.
- [6] Taşkın, M. (2021). İslam İktisadı Açısından Faiz ve Kâr Kavramları Mukayesesi [Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam İktisadı Ve Finansı Anabilim Dalı, İstanbul].
- [7] Bayındır, A. (2008). Ticaret ve Faiz. İstanbul: Süleymaniye Vakfı Yayınları.
- [8] Elmalılı Hamdi Yazır. (2015). Hak Dini Kur'an Dili. Ankara: Akçağ Yayınları.
- [9] Davudoğlu, A. (1978). Sahih-i Muslim Terceme ve Şerhi (Cilt 8, s. 51). İstanbul: Sönmez Neşriyat.
- [10] Emiroğlu, H. T. (1978). Esbab-ı Nuzul (Cilt 2, s. 157). Konya.
- [11] Zeytinoğlu, E. (1987). İslâm'da ve Diğer Sistemlerde Faiz. Para, Faiz ve İslam. İstanbul: İslâmî Araştırma Vakfı Yayınları, 104.
- [12] Fussilet, 41/39
- [13] Bakara, 2/265
- [14] Mü'minün, 23/50
- [15] Ra'd, 13/17
- [16] Hakka, 69/10
- [17] Nahl, 16/92
- [18] (Bakara, 2/276)
- [19] Smith, A. (2009). Milletlerin Zenginliği. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- [20] Youssouf, A. M. (2021). Türkiye'de 2000 Sonrası Dönemde Para Politikası Bağlamında Enflasyon ve Faiz İlişkisi [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Çankırı].
- [21] Bilicioğlu, İ. Y. (2022). Osmanlı Modernleşmesi Bağlamında İslam Borçlar Hukukundaki Gelişmeler ve Riba Yasağı [Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı İslam Hukuku Bilim Dalı, İstanbul].
- [22] Müzemmil, 73/20
- [23] Müslim, N. Sahih-i Müslim (5 cilt). İstanbul.
- [24] Ahmed b. Hanbel. (2013). Musned (Cilt IV, s. 205). Ocak Yayıncılık.
- [25] Muhammed b. Abdullah Ebû Bekir İbnü'l-Arabî. (2011). Ahkamu'l-Kur'an (Cilt 8, s. 369). Kahire: Dâru'l-Hadîs.
- [26] Mevdûd el-Mevsilî. (2009). El-İhtiyâr Li-ta'lîli'l-Muhtâr (Cilt II, s. 69). Dımaşk: Dâru'r-Risaleti'l-Alemiyye.
- [27] Serahsî. (1989). El-Mebcut (Cilt 12, s. 109). Beyrut: Daru'l Marife.

- [28] Karakuş, A. (2006). İslam Hukuk Kaynaklarındaki Faiz Kavramının Ekonomi Bağlamında Yeniden Değerlendirilmesi. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi.
- [29] İbn Rüşd. (Çev. Ahmet Meylâni). (Tarih yok). Bidayetü'l Müctehid (Cilt 2, s.132). İstanbul: Beyan Yayınları.
- [30] Şafii, M. (1993). el-Ümm (9 cilt). Beyrut.
- [31] Razi F. (1990). et-Tefsiru'l-Kebir (Mefatihü'l-Gayb), (33 cilt). Beyrut.
- [32] Cessas, E.B. (Tarih yok). Ahkamu'l-Kur'an, (3 cilt). Beyrut.
- [33] Ebu'l-Abbas Gihâbüddîn Ahmed b. Ahmed B. Abdüllatif Zebîdî (v. 893/1488). Sahih-i Buhari Muhtasarı Tecrid-i Sarih Tercümesi ve Şerhi [Çev. Kamil Miras, Diyanet İşleri Bakanlığı yay., VII. bs.]. Ank. 1984, VI/387.
- [34] Kara, H. R. (2009). Ömer Nasuhi Bilmen'in Ahkâm Ayetleriyle İlgili Görüşleri [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı, Adana].
- [35] Müslim, Hac, 147; Ebû Dâvûd, Menâsik, 56; İbn-i Mâce, Menâsik, 76, 84.
- [36] Buhari M. (1993). Sahih-i Buharî (5 cilt). Dimeşk.
- [37] Buhârî, Büyû', 74-82; Müslim, Müsâkât, 79-104; Tirmizî, Büyû', 23.
- [38] Dârü'l-Minhac, (2000). (Cilt 5, s. 160); Şemseddin Muhammed B. Ahmed El-Hatîb Eş-Şirbînî, Muğni'lmuhtâc İlä Ma'rifeti Meanî Elfazi'l-Minhac, (Cilt 4, s. 21).
- [39] Serahsî. (1983). El-Mebsût (Cilt 12, s. 109). İstanbul: Çağrı Yayınları.
- [40] Ebu'l Fadl Cemâlü'd-dîn Muhammed B. Mükrim İbn Manzûr. (1994). Lisanu'l Arap, "r-bv" md. (Cilt 14, s. 305). Beyrut: Dâru Masâdir.
- [41] İbnu'l-Hümâm. Fethu'l-Kadir, (Cilt 7, s. 3). Beyrut: Dâru'l-Fikr.
- [42] Bayındır, S. (2021). "Ribanın Tanımı Konusunda Yeni Bir Yaklaşım Önerisi", İlahiyat Akademi, sayı:13, s. 9.
- [43] Ustaoglu, Z. B. (2020). Osmanlı Toplumunda Faizsiz Finans Arayışları. İçinde M. Ustaoglu ve A. İncekara (Ed.), Faiz Meselesi (s. 297, 301, 310-314). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- [44] Tuncer, H. (2021). İktisadi Faaliyetler İçerisinde Riba ve Rehin Kavramlarının Değerlendirilmesi [Yayımlanmamış Doktora Tezi, Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı].
- [45] İbrahim Şerif, A. (1965). Mekke ve'l-Medine fi'l-Cahiliye ve Ahdi'r-Rasul (ss. 93-94). Kahire: Daru'l-Fikri'l-Arabî.
- [46] Gül, A. R. (2006). Tarihi Bağlamı Çerçevesinde Kur'an'da Faiz Yasağı (ss. 210-211). Ankara: Yayıncı.
- [47] Kayapınar, H. (2020). İslam'da Faizin Tarihsel Süreci ve Katılım Bankalarının Eleştiriyeye Açık Yönleri [Yayımlanmamış Doktora Tezi, Türkiye Cumhuriyeti Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Adana].